

KAPITAL BOZOR VA UNING IQTISODIY RIVOJLANISHDAGI O'RNI*i.f.d Shermuxamedov B.U**Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti**Imomova Dilxushbonu**Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti***Annotatsiya**

Ushbu maqolada kapital bozori tushunchasi, uning asosiy tarkibiy qismlari va iqtisodiyotdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, kapital bozorining investitsiya jarayonlariga ta'siri, korxonalar uchun moliyaviy resurslarni jalb etishdagi ahamiyati va O'zbekistonda kapital bozorini rivojlantirish istiqbollari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, kapital bozori iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Kalit so'zlar: kapital bozori, investitsiya, fond bozori, aksiyalar, obligatsiyalar, iqtisodiy rivojlanish, moliya tizimi.

РЫНОК КАПИТАЛА И ЕГО РОЛЬ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ*и.ф.д Шермухамедов .Б.У**Ташкентский государственный
экономический университет**Имомова Дилхушбону**Ташкентский государственный
экономический университет***Аннотация**

В данной статье рассмотрено понятие капитального рынка, его основные элементы и роль в экономике. Также проанализировано влияние капитального рынка на инвестиционные процессы, значение для привлечения финансовых ресурсов предприятиями и перспективы развития капитального рынка в Узбекистане. Результаты исследования показывают, что капитальный рынок является важным фактором обеспечения устойчивого экономического роста.

Ключевые слова: капитальный рынок, инвестиции, фондовый рынок, акции, облигации, экономическое развитие, финансовая система.

THE CAPITAL MARKET AND ITS ROLE IN ECONOMIC DEVELOPMENT*DSc prof . Shermukhamedov .B.U*

Tashkent State University of Economics

Imomova Dilxushbonu

Tashkent state university of economy

Abstract

This article examines the concept of the capital market, its main components, and its role in the economy. It also analyzes the impact of the capital market on investment processes, the importance of attracting financial resources for enterprises, and the prospects for the development of the capital market in Uzbekistan. The research results indicate that the capital market is a crucial factor in ensuring sustainable economic growth.

Keywords: capital market, investment, stock market, shares, bonds, economic development, financial system.

Kirish.

Hozirgi globallashuv va raqamli iqtisodiyot davrida har bir mamlakat o'z iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda moliya tizimining samarali ishlashiga alohida e'tibor qaratmoqda. Moliya tizimining eng muhim bo'g'inlaridan biri bu — kapital bozori bo'lib, u milliy iqtisodiyotning investitsiya resurslari bilan ta'minlanishida, ishlab chiqarishni kengaytirishda va iqtisodiy o'sishni jadallashtirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Kapital bozori — bu uzoq muddatli moliyaviy vositalar, ya'ni aksiyalar, obligatsiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlar orqali mablag' almashinuvi sodir bo'ladigan iqtisodiy muhitdir. Kapital bozori iqtisodiyotda moliyaviy resurslarning samarali taqsimlanishini ta'minlab, korxona va tashkilotlar uchun qo'shimcha mablag' jalb etish imkonini yaratadi. Shu orqali ishlab chiqarish jarayonlari modernizatsiya qilinadi, yangi texnologiyalar joriy etiladi hamda ish o'rinlari ko'payadi. Aholi esa o'z jamg'armalarini bank omonatlarida saqlash o'rniga, kapital bozoriga yo'naltirish orqali daromad olish imkoniga ega bo'ladi. O'zbekiston Respublikasida ham kapital bozorini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. So'nggi yillarda fond birjasi faoliyati faollashib, aksiyalar va obligatsiyalar savdosi hajmi ortmoqda. Xususan, "Toshkent" Respublika fond birjasi orqali amalga oshirilayotgan bitimlar soni va hajmi yil sayin ko'paymoqda. Bu esa mamlakatda kapital bozorining bosqichma-bosqich shakllanib borayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, bu sohada ayrim muammolar ham mavjud: moliyaviy savodxonlikning yetarli darajada emasligi, investorlar ishonchining sustligi va qimmatli qog'ozlar bozori infratuzilmasining to'liq rivojlanmaganligi. Shu sababli kapital bozorini modernizatsiya qilish, uning huquqiy asoslarini mustahkamlash, xalqaro tajribalarni joriy etish va raqamli texnologiyalarni keng qo'llash hozirgi kunda dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. Ushbu maqolada kapital bozorining nazariy va

amaliy asoslari, uning iqtisodiyotdagi oʻrni, Oʻzbekiston kapital bozorining hozirgi holati, mavjud muammolar va rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalariga koʻra, kapital bozorini rivojlantirish mamlakat iqtisodiy oʻsishini jadallashtirish, investitsiya muhitini yaxshilash va moliyaviy tizimni mustahkamlashning eng muhim yoʻnalishlaridan biri ekanligi aniqlanadi.

Adabiyotlar sharhi.

Kapital bozori haqida koʻplab olimlar va iqtisodchilar tadqiqotlar olib borgan. Ularning ishlari kapital bozorining mohiyatini, uning iqtisodiyotdagi oʻrnini va ahamiyatini chuqur tushunishga yordam beradi. Ushbu sohada eng mashhur manbalardan biri — Frederic S. Mishkin tomonidan yozilgan **“The Economics of Money, Banking and Financial Markets”**¹ nomli kitobdir. Muallif bu asarda moliya tizimi, banklar va kapital bozorining oʻzaro bogʻliqligini tahlil qilgan. U kapital bozori investitsiya jarayonlarini tezlashtirib, iqtisodiyotdagi jamgʻarmalarni foydali loyihalarga yoʻnaltirishda muhim rol oʻynashini taʼkidlaydi. Mishkin fikricha, kapital bozori rivojlangan davlatlarda ishlab chiqarish hajmi tezroq oshadi va iqtisodiyot barqaror oʻsishga erishadi.

Ikkinchi muhim manba — Stephen Ross, Randolph Westerfield va Bradford Jordan tomonidan yozilgan **“Fundamentals of Corporate Finance”**² kitobidir. Ushbu asarda kapital bozori korxonalarga moliyaviy resurslarni topishda qanday yordam berishi, aksiyalar va obligatsiyalar orqali sarmoya jalb qilishning afzalliklari haqida soʻz yuritilgan. Mualliflar kapital bozorining asosiy vazifasi — korxonalar uchun arzonroq moliya manbalarini yaratish, investorlar uchun esa xavfsiz va foydali investitsiya imkoniyatlarini taʼminlash ekanligini taʼkidlaydilar. Umuman olganda, har ikki manbada ham kapital bozori moliya tizimining eng muhim boʻgʻini sifatida talqin qilinadi. U iqtisodiy oʻsish, investitsiya muhiti va moliyaviy barqarorlikni taʼminlashda katta ahamiyatga ega ekanligi qayd etilgan.

Tadqiqotlar metodologiyasi.

Ushbu ishni tayyorlashda kapital bozorining mohiyati va uning iqtisodiyotdagi oʻrnini oʻrganish uchun bir nechta ilmiy usullar qoʻllanildi. Avvalo, nazariy tahlil usuli yordamida kapital bozoriga oid xorijiy va mahalliy manbalar oʻrganildi. Turli iqtisodchilar asarlaridan foydalanib, kapital bozorining vazifalari, tuzilishi va ahamiyati haqida umumiy xulosa chiqarildi. Shundan soʻng, qiyosiy tahlil metodi orqali Oʻzbekiston kapital bozori rivoji boshqa davlatlar, jumladan AQSh va Janubiy Koreya kabi mamlakatlar tajribasi bilan solishtirildi. Bu solishtirish orqali Oʻzbekiston kapital bozorining hozirgi holati, kuchli va zaif tomonlari aniqlab olindi. Shuningdek, statistik tahlil usuli asosida Oʻzbekiston Kapital bozorini rivojlantirish agentligi hamda

¹ <https://studfile.net/preview/4594300/>

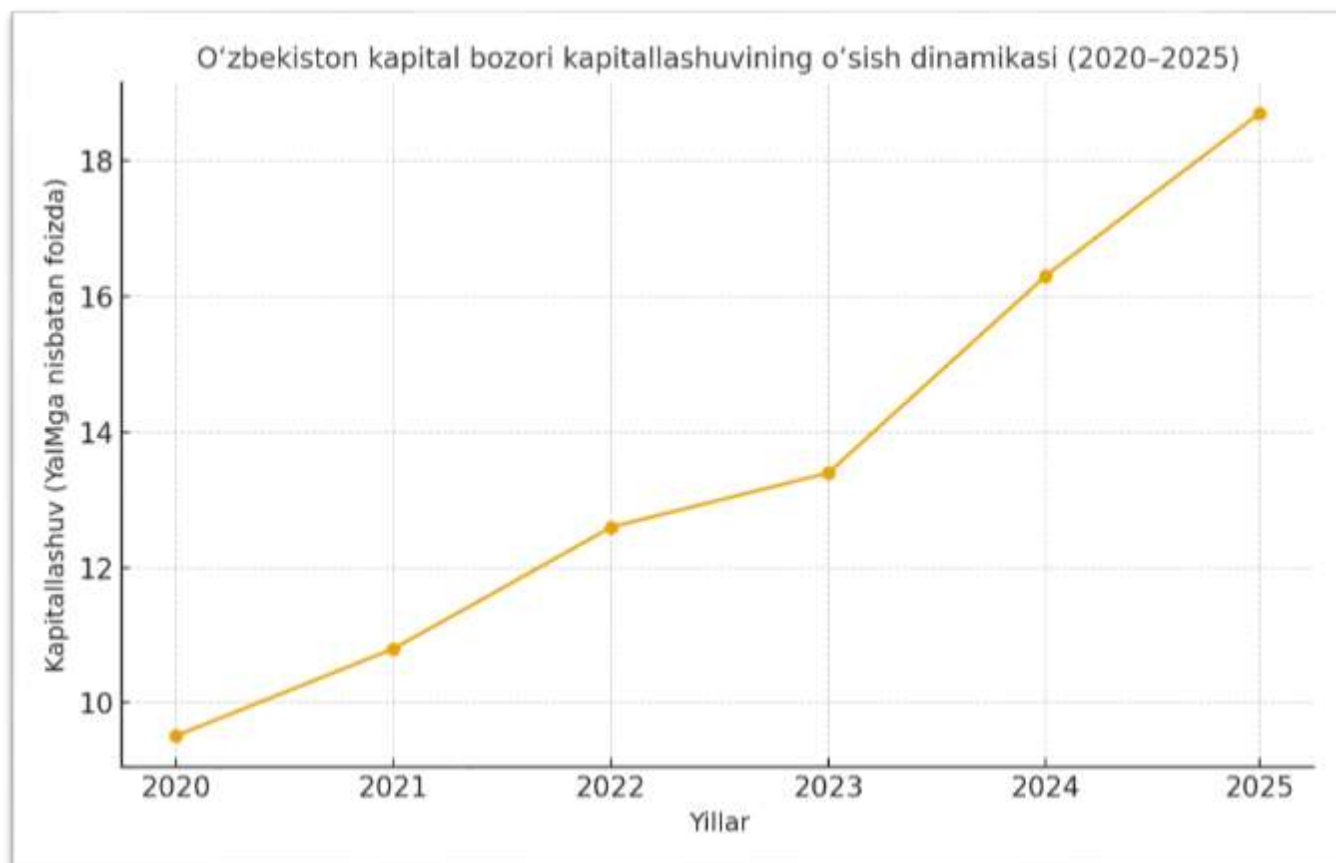
² <https://archive.org/details/fundamentalsofc000ross>

Davlat statistika qo‘mitasi tomonidan e‘lon qilingan ma‘lumotlardan foydalanildi. So‘nggi yillarda fond birjasi savdo hajmi, investorlar soni va qimmatli qog‘ozlar emissiyasi bo‘yicha o‘shish ko‘rsatkichlari tahlil qilindi. Barcha olingan ma‘lumotlar asosida mantiqiy umumlashtirish metodi orqali yakuniy xulosalar chiqarildi. Bu usul yordamida kapital bozorining iqtisodiyotdagi roli, uni rivojlantirish yo‘nalishlari va mavjud muammolar aniqlandi. Umuman olganda, ushbu tadqiqotda nazariy, qiyosiy, statistik va mantiqiy tahlil usullaridan foydalanish kapital bozorining iqtisodiyotdagi o‘rnini har tomonlama yoritish va tahlil qilish imkonini berdi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

O‘zbekiston iqtisodiyotida kapital bozorining ahamiyati so‘nggi yillarda tobora ortib bormoqda. Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faqat bank kreditlariga tayanib qolmasdan, o‘z aksiyalari va obligatsiyalarini chiqarish orqali ham mablag‘ jalb qilmoqda. Bu esa kapital bozorining rivojlanayotganidan dalolat beradi. So‘nggi yillarda “Toshkent” Respublika fond birjasi faoliyati kengayib, unda yuzlab korxonalar va investorlar qatnashmoqda. Statistika ma‘lumotlariga ko‘ra, fond birjasidagi savdo hajmi 2020–2024 yillar davomida yiliga o‘rtacha 20 foizdan ortiq o‘shishni ko‘rsatgan. Shuningdek, aksiyalar va obligatsiyalar soni ham ortib bormoqda. Bu esa korxonalarga uzoq muddatli moliya manbalarini topish imkonini beradi. Kapital bozorining rivojlanishi iqtisodiyot uchun bir necha yo‘nalishda foyda keltiradi. Birinchidan, korxonalar o‘z faoliyatini kengaytirish va modernizatsiya qilish uchun qo‘shimcha mablag‘ topadi. Ikkinchidan, aholi o‘z jamg‘armalarini foydali investitsiyaga aylantirib, daromad olish imkoniga ega bo‘ladi. Uchinchidan, iqtisodiyotda raqobat oshadi, yangi texnologiyalar joriy etiladi va ishlab chiqarish hajmi ortadi. Shu bilan birga, O‘zbekiston kapital bozorida ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, aholining moliyaviy savodxonligi yetarli emas, aksiyalar va obligatsiyalar bozorida faol ishtirok etuvchilar soni kam. Bundan tashqari, ba‘zi korxonalar ochiq aksiyadorlik jamiyatiga aylanishdan cho‘chimoqda, chunki bu holat ularning moliyaviy ma‘lumotlarini ochiq e‘lon qilishni talab qiladi. Davlat tomonidan bu sohani rivojlantirish uchun qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, kapital bozorini raqamlashtirish, xalqaro standartlarga mos tartibni joriy etish, xorijiy investorlar uchun qulay shart-sharoitlar yaratish yo‘lga qo‘yilmoqda. “Kapital bozorini rivojlantirish agentligi” tomonidan qonunchilik takomillashtirilib, birja faoliyati soddalashtirilmoqda. Umuman olganda, O‘zbekiston kapital bozori hali rivojlanish bosqichida bo‘lsa-da, so‘nggi yillardagi ijobiy o‘zgarishlar uning iqtisodiyotda muhim o‘rin egallayotganini ko‘rsatmoqda. Bozorning to‘liq shakllanishi korxonalarga moliyaviy mustaqillik beradi, iqtisodiyotga yangi investitsiyalar oqimini ta‘minlaydi va mamlakatning raqobatbardoshligini oshiradi.

O'zbekistonda kapital bozori.

2020–2025 yillar davomida O'zbekiston kapital bozori bosqichma-bosqich rivojlanib bormoqda. 2020-yilda³ kapital bozorining hajmi yalpi ichki mahsulotga nisbatan taxminan **9,5%** ni tashkil etgan bo'lsa, 2021-yilda bu ko'rsatkich **10,8%** gacha oshgan. 2022-yilda esa **12,6%**, 2023-yilda **13,4%**, 2024-yilda **16,3%**, 2025-yilga kelib esa taxminan **18,7%** gacha yetgan. Bu raqamlar kapital bozorining O'zbekiston iqtisodiyotida tobora muhim o'rin egallab borayotganini ko'rsatadi. Korxonalar o'z aksiyalari va obligatsiyalarini chiqarish orqali moliyaviy manbalarni kengaytirmoqda, investorlar soni ortmoqda va fond birjasi faoliyati yanada faollashmoqda. Shu bilan birga, davlat tomonidan qabul qilinayotgan islohotlar va raqamli texnologiyalar joriy etilishi bozorni yanada shaffof va jozibador qilmoqda. Umuman olganda, 2020–2025 yillar oralig'ida kapital bozori o'sish sur'atlari barqaror bo'lib, bu O'zbekiston iqtisodiyotining raqamli va investitsion rivojlanishida ijobiy natijalarga olib kelmoqda.

Xulosa va takliflar.

Kapital bozori iqtisodiyotning “yuragi” hisoblanadi, chunki u jamg'armalarni ishlab chiqarish va investitsiyalarga yo'naltiradi. Bozorning rivojlanishi natijasida korxonalar moliyaviy mustaqillikka erishadi, iqtisodiy o'sish tezlashadi va yangi ish o'rinlari

³ <https://stat.uz/uz>

yaratiladi. O‘zbekiston sharoitida kapital bozorini yanada rivojlantirish uchun quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

- Aholi va tadbirkorlarning moliyaviy savodxonligini oshirish;
- Qimmatli qog‘ozlar bozorida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish;
- Mahalliy va xorijiy investorlar uchun soliq imtiyozlari yaratish;
- Bozor infratuzilmasini (birjalar, kliring markazlari, depozitar tizim) modernizatsiya qilish;
- Korxonalarni ochiq aksiyadorlik jamiyatiga aylantirish orqali ommaviy investitsiya jarayonlarini kengaytirish.

Xulosa qilib aytganda, kapital bozori iqtisodiyotda muhim o‘rin tutadi. U jamg‘arma va investitsiya oqimini samarali yo‘naltirib, barqaror iqtisodiy o‘sish va moliyaviy tizimning mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Frederic S. Mishkin. “The Economics of Money, Banking and Financial Markets”. Ushbu kitobda pul, bank tizimi va kapital bozorining iqtisodiyotdagi o‘rni, ularning o‘zaro bog‘liqligi haqida batafsil ma’lumot berilgan.
2. Stephen A. Ross, Randolph W. Westerfield va Bradford D. Jordan. “Fundamentals of Corporate Finance”. Asarda kapital bozori, aksiyalar va obligatsiyalar orqali korxonalarni moliyalashtirish mexanizmlari yoritilgan.
3. O‘zbekiston Respublikasi Kapital bozorini rivojlantirish agentligining yillik hisobotlari (2020–2025 yillar). Ushbu hisobotlarda O‘zbekiston kapital bozorining hozirgi holati, fond birjasi ko‘rsatkichlari va investitsion faoliyat haqida ma’lumotlar keltirilgan.
4. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi rasmiy sayti — stat.uz. Bu manbadan kapital bozorining yillik o‘sish sur‘atlari, investitsiyalar hajmi va iqtisodiy ko‘rsatkichlar olindi.
5. TheGlobalEconomy.com sayti ma’lumotlari. Unda O‘zbekiston kapital bozorining kapitallashuv darajasi va xalqaro taqqoslamalar berilgan.
6. “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi. Ushbu hujjatda raqamli iqtisodiyot va kapital bozorini rivojlantirish bo‘yicha davlat siyosati va ustuvor yo‘nalishlar bayon etilgan.